

Розробники програми: **Дубініна К.В.**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології педагогічного факультету НПУ імені М.П Драгоманова

Рецензенти:

Маслюк А. М. заступник начальника відділу науково-методичного супроводження психологічної підготовки суддів Національної школи суддів України, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник

Лапченко І.О. кандидат психолог. наук, доцент, доцент кафедри практичної психології педагогічного факультету НПУ імені М.П. Драгоманова

Обговорено та рекомендовано до впровадження на засіданні Науково-методичної ради НПУ імені М. П. Драгоманова «__» _____20__ року, протокол № _____

Голова НМР

(підпис)

Р.М.Вернидуб
(Прізвище, ініціали)

1. Пояснювальна записка

Навчальна програма освітнього компоненту «*Психологія розвитку*» складена відповідно до освітньо-професійної програми: «Практична психологія» підготовки фахівців освітнього рівня *магістр*, галузі знань *05 Соціальні та поведінкові науки*, спеціальності *053 «Психологія»*.

Предмет вивчення освітнього компоненту: формування основних понять і категорій психології розвитку (закономірності психічного розвитку людини на різних етапах її онтогенезу), а також особливості освоєння нею соціокультурного досвіду як суб'єкта навчальної та виховної діяльності.

Міждисциплінарні зв'язки: Курс «*Психологія розвитку*» пов'язаний з «Психологія особистості та персонологія», «Психологія мотивації та аксіопсихологія», «Загальна та соціальна психологія», «Психодіагностика».

Мета і завдання освітнього компоненту

Метою викладання освітнього компоненту «*Психологія розвитку*» є: розширення та поглиблення знань студентів про психічний розвиток людини на різних вікових етапах, а також забезпечення майбутніх психологів теоретичними знаннями з основ педагогічної психології, зокрема, формування у студентів розуміння психологічних закономірностей навчання і виховання, особливостей педагогічної діяльності. Вивчення освітнього компоненту дозволить аналізувати періоди розвитку, визначати, чи правильно розвивається і функціонує психіка індивіда, а якщо не правильно, вміти пояснити в чому ці відхилення і як їх компенсувати.

Основними завданнями вивчення освітнього компоненту «*Психологія розвитку*» є:

1) ознайомлення студентів з:

- історією виникнення, розвитку і сучасного стану вікової, педагогічної психології;
- методологією і методами, що використовуються у віковій та педагогічній психології;
- психологічними особливостями та закономірностями вікового розвитку психіки дитини в період: раннього, дошкільного дитинства, молодшого шкільного віку;
- психофізіологічними та психосоціальними особливостями розвитку особистості у підлітковому, юнацькому віці та дорослих;
- психологічними закономірностями процесів навчання, виховання і самовиховання та особливостями педагогічної діяльності й особистості вчителя;

2) формування та закріплення у студентів ряду умінь та навичок з психодіагностики психічного розвитку та застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності, активізувати особистісний та творчий потенціал майбутнього фахівця.

Основні програмні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-професійної програми:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
	<p>ПР4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.</p> <p>ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.</p> <p>ПР15. Здатність демонструвати розуміння закономірностей та особливостей розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань та усвідомлювати психофізіологічні засади розвитку особистості, зокрема, становлення творчої особистості.</p>	<p>ЗК5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.</p> <p>СК5. Здатність організувати та реалізувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.</p> <p>СК9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.</p> <p>СК13. Здатність проектувати навчальний процес з урахуванням поставлених цілей; конструювати зміст та процес навчання; здійснювати організацію аудиторних занять та самостійну роботу студентів; володіння методами та прийомами навчання з метою побудови розвивального освітнього простору на заняттях.</p>

II. Орієнтовний тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредита ЄКТС (90 годин).

№ з/ п	Назви модулів і тем	Кількість годин (заочна(вечірня) форма навчання)				
		Аудиторні	Лекції	Практичні	Семінарські	СРС
Модуль 1. Психологія розвитку і вікова психологія як галузь психологічної науки						
1.	Тема 1. Вступ у психологію розвитку і вікову психологію	1,5	1	0,5		10
2.	Тема 2. Дитяча психологія	1,5	1	0,5		10
3.	Тема 3. Психологія дітей шкільного віку та дорослих	3	2	1		20
	Разом за змістовим модулем 1:	6	4	2		40
Модуль 2 . Педагогічна психологія в системі наукового знання						
4.	Тема 1. Педагогічна психологія як наука, її методи	2	1	1		15
5.	Тема 2. Психологія навчання, виховання, педагога та педагогічного співробітництва	2	1	1		25
	Разом за змістовим модулем 2:	4	2	2		40
Разом:		10	6	4		80

III. Зміст освітнього компоненту за модулями і темами:

Модуль 1. Психологія розвитку і вікова психологія як галузь психологічної науки

Тема 1.1. Вступ у психологію розвитку і вікову психологію

Предмет психології розвитку і вікової психології. Теоретичні та практичні завдання вікової психології. Основні напрями та сучасний стан розробки проблем вікової психології на Україні і за рубежом. Основні розділи вікової психології. Зв'язок вікової психології з іншими науками про людину.

Методи вікової психології, класифікація методів, специфіка їх застосування при досліджуванні психічного розвитку дітей.

Поняття про психічний розвиток дитини. Внутрішні і зовнішні умови психічного розвитку. Їх взаємозв'язок. Соціальне середовище як умова і джерело психічного розвитку і формування особистості дитини. Рушійні сили психічного розвитку. Внутрішні умови (спадковість, вроджені передумови та дозрівання нервової системи) як природна основа психічного розвитку дитини.

Закономірності психічного розвитку. Теорії психічного розвитку. Критерії періодизації психічного розвитку. Культурно-історична теорія Л.С.Виготського. Положення про провідний вид діяльності у психічному розвитку. Поняття про психологічний вік. Стабільні періоди і кризи. Психологічна структура і динаміка віку. Соціальна ситуація розвитку. Провідний тип діяльності. Основні психічні новоутворення віку. Періодизація психічного розвитку Д.Б. Ельконіна.

Тема 1.2. Дитяча психологія

Криза новонародженості. Психологічна характеристика новонародженої дитини. Психологічний розвиток дитини у фазі новонародженості. Комплекс поживлення як перша соціальна реакція.

Соціальна ситуація розвитку. Провідний вид діяльності – безпосередньо-емоційне спілкування. Психічний розвиток дитини немовлячого віку. Криза першого року життя.

Анатомо-фізіологічні особливості дитини раннього віку. Соціальна ситуація розвитку дитини раннього віку. Предметні дії як форма пізнавальної діяльності дитини. Збагачення активного і пасивного словника. Опанування узагальненим значенням слів. Наслідування та його роль у розвитку дитини. Формування перших навичок і звичок поведінки у дітей раннього віку. Криза 3-х років.

Фізичний розвиток дошкільника. Види діяльності дитини дошкільного віку. Гра, її види, форми і розвиток у дошкільному віці. Елементи праці і навчання в діяльності дошкільника, їх роль в психічному розвитку дитини. Місце і особливості наслідування у дошкільника. Формування початкових форм самостійності у дошкільника. Розвиток сенсомоторики в дошкільному віці. Особливості уваги і пам'яті, розвиток ранніх форм практичного мислення. Опанування пасивним та активним словником. Розвиток мови. Опанування першими поняттями, судженнями і умовиводами. Практичне засвоєння граматичної будови мови. Особливості емоційних і вольових виявів і розвиток їх у

дітей. Формування звичок і розвиток самостійності поведінки. Домінуючі мотиви поведінки. Формування деяких рис характеру і здібностей. Вияв індивідуальних психологічних особливостей дітей дошкільного віку, значення їх у формуванні особистості. Новоутворення психічного розвитку дитини дошкільного віку. Готовність до навчання в школі. Види готовностей та їх характеристика. Сучасні проблеми навчання шестиліток. Криза 6-7-ми років життя, її симптоматика.

Тема 1.3. Психологія дітей шкільного віку та дорослих

Анатомо-фізіологічні особливості учня молодшого шкільного віку. Навчальна діяльність як провідна, її структура. Розвиток сенсомоторних навичок у діяльності дітей молодшого шкільного віку, роль уроків праці, малювання, співів і фізичного виховання. Розвиток спостереження і спостережливості. Особливості уваги молодших школярів. Неуважність і її причини. Особливості пам'яті молодших школярів. Вплив навчальної діяльності і спеціального навчання мнемонічними прийомами на розвиток продуктивності осмисленої пам'яті. Особливості мислення дітей молодшого шкільного віку. Практична і розумова дія. Розвиток узагальнюючої і абстрагуючої функцій мислення. Оволодіння поняттями. Особливості й розвиток усної та писемної мови молодшого школяра.

Індивідуальні особливості психічного розвитку молодшого школяра і психологічної основи індивідуального підходу в навчально-виховній роботі.

Соціальна ситуація розвитку підлітка та старшокласника. Особливості провідної діяльності підлітків, осіб раннього і зрілого юнацького віку. Характеристика спілкування підлітка з дорослими та однолітками. Навчальна та суспільно-корисна діяльність підлітків. Особливості спілкування старшокласника з дорослими і однолітками. Новоутворення у підлітковому, юнацькому віці. Розвиток самосвідомості підлітків, старшокласників та в зрілому юнацькому віці. Розвиток уваги та пізнавальних процесів (відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уява) підлітка та старшокласника. Розвиток емоційно-вольової сфери підлітка і старшокласників. Особливості мовлення підлітків і старшокласників. Криза у підлітковому та ранньому юнацькому віці. Загальні особливості зрілої юності. Соціальна ситуація розвитку в період зрілої юності.

Загальна характеристика ранньої та середньої дорослості. Розвиток психічних процесів та особистості у період ранньої та середньої дорослості. Нормативні кризи віку ранньої та середньої дорослості. Вікова періодизація старості. Анатомо-фізіологічні процеси старіння. Особливості психічного старіння. Криза "Я – інтеграції".

Модуль 2 . Педагогічна психологія в системі наукового знання

Тема 2.1. Педагогічна психологія як наука, її методи

Предмет, завдання та сучасний стан розвитку педагогічної психології. Структура педагогічної психології. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками. Методи дослідження у педагогічній психології. Понятійно-категоріальний апарат педагогічної психології.

Тема 2.2. Психологія навчання, виховання, педагога та педагогічного співробітництва

Психологічна характеристика процесу навчання. Психологічний аналіз дидактичних принципів навчання. Особливості навчальної мотивації. Фактори, що впливають на ефективність навчання. Співвідношення процесів учіння та навчання. Структура учіння. Психологічні особливості процесу засвоєння знань, умінь і навичок, показники уміння вчитися.

Підходи до визначення виховання, його закономірності. Мета, принципи, форми і методи виховного впливу. Поняття про моральність. Вчинок як одиниця моральної поведінки. Самовиховання та його специфіка. Вікові особливості виховання особистості. Виховання і гра, виховання і навчання, виховання і трудова діяльність дітей дошкільного та шкільного віку. Критерії та показники вихованості дітей. Зв'язок соціальних інститутів і сім'ї у вихованні дітей. Психологія виховання дітей з порушеннями у поведінці.

Сутність, структура та функції педагогічної діяльності. Спрямованість особистості педагога і типи педагогів. Способи формування психологічної культури педагогів. Психогігієна педагогічної діяльності. Синдром професійного вигорання, його причини та способи подолання. Психологічна характеристика педагогічного співробітництва та спілкування. Міжособистісні відношення між учасниками педагогічного процесу. Роль зворотного зв'язку при спілкуванні. Стили педагогічної діяльності.

IV. Засоби діагностики успішності навчання

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного оцінювання проводяться відповідно до навчально-методичної карти дисципліни, де зазначено види контролю.

Контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється у таких формах:

Усна відповідь (доповідь, повідомлення, есе на практичному):

- вільне володіння матеріалом;
- повнота та логіка викладу;
- чіткість і доведеність формулювань;
- обґрунтованість тверджень;
- посилання на науково-літературні джерела;
- наявність та обґрунтованість власних пропозицій, власної позиції (погляду);
- наявність узагальнень, висновків.

Письмова відповідь (модульна контрольна робота):

- правильність, чіткість, логічність у викладені відповіді на запитання;
- комплексне бачення питання (проблеми);
- вміння виділити головне;
- обрання правильної відповіді;

- наявність та обґрунтованість власних пропозицій, власної позиції (погляду);
- чіткість позначень і акуратність.

Виконання завдань самостійної роботи :

- підготовка реферату згідно вимог і орієнтовної тематики;
- захист реферату;

Заходи з модульного контролю проводяться по завершенню вивчення навчального матеріалу даного модуля.

V. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

Залік проводиться у 1 семестрі.

Поточна успішність – 100 балів.

VI. Інформаційні джерела для вивчення курсу **Основні**

1. Видра О. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 112 с.
2. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів / О. В. Скрипченко та ін. 5-те вид. Київ: Каравела, 2017. 400 с.
3. Грэйс Крайг, Дон Бокум. Психология развития [перевод с английского: А. Маслов, О. Орешкина, А. Попов; научный редактор Т. В. Прохоренко]. 9-е издание. Москва; Санкт-Петербург; Нижний Новгород [и др.]: Питер, 2018. 939 с.
4. Гуцало Е.У. Психологія вікового розвитку особистості. Навчально-методичний посібник. Кіровоград, поліграфічно-видавничий центр “Імекс LTD”, 2010. 216 с.
5. Долинська Л.В., Співак Л.М. Геронтопсихологія: Практикум. Хрестоматія: навч. посіб. 2-ге вид. Київ:Каравела, 2014. 248с.
6. Дубініна К.В. Вікова психологія: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 176 с.
7. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
8. Кацавець Р.С. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: Алерта, 2019. 112 с.
9. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 128 с.
10. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія: Навч. посіб. К.: Каравела, 2012. 264 с.
11. Павелків Р.В. Вікова психологія. Київ: Кондор, 2015. 469 с.
12. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія: навчальний посібник. Вид. 3-тє, виправ. Суми : Університетська книга, 2010. 352 с.
13. Савчин М. В. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2007. 424 с.
14. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. навч. посіб. 3-тє видання, перероблене, доповнене (ВЦ “Академія”). Київ: Альма-матер, 2017. 384 с.

15. Степанов О.М. Педагогічна психологія. Навчальний посібник. К.:Академвидав, 2011. 416 с.
16. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 346 с.
17. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Педагогічна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
18. Хрестоматія з дитячої психології: навчально-методичний посібник / укладачі Ю.О. Приходько, І.О. Лапченко та інші. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2017. 320 с.

Додаткові

1. Адаптація дитини до школи / Упоряд.: С.Максименко, К. Максименко, О.Главник. К.: Мікрос-СВС, 2003. 111 с.
2. Беленька Г. Місце ігрової діяльності в житті сучасного дошкільника та її особливості. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Вип. 1. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. С. 62 - 67.
3. Березіна О.О. Сучасні психологічні проблеми старіння. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. Вип. 4 (28). С. 7 – 11.
4. Буковська О.О. Соціальна ситуація розвитку підлітків з неблагополучних родин. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. Вип. 4 (28). С. 12 – 15.
5. Василькова О.І. Поняття “кризи особистості” у філософсько-психологічному вимірі. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. №11 (35). С. 3 – 9.
6. Винославська О.В. Психологічні особливості студентської групи. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. №7. С. 65 –70.
7. Вчителю про молодшого школяра: психологічний аспект: [збірник статей]. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ: 2013. 136 с.
8. Вчителю про молодшого школяра: психологічний аспект. Випуск 2 [збірник статей]. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ: 2014. 160 с.
9. Вчителю про молодшого школяра: психологічний аспект. Випуск 3 [збірник статей]. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ: 2015. 151 с.
10. Готовність дитини до навчання / Упоряд.: С.Максименко, К.Максименко, О.Главник. К.: Мікрос-СВС, 2003. 112 с.
11. Дзюбенко О.А. Виникнення панічних атак в юнацькому віці як наслідок труднощів соціально-психологічної адаптації особистості. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2018. №7 (52). С. 107 – 114.

12. Діагностика готовності дітей до школи / [упоряд.: О. Дєдов]. Хотин, 2014. 194 с.
13. Дубініна К.В. Прокрастинація як проблема психології особистості студента. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2018. №7 (52). С. 172 – 180.
14. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
15. Емоційний розвиток дитини / Упоряд.: С.Максименко, К. Максименко, О.Главник. К.: Мікрос-СВС,, 2004. 112 с.
16. Зінченко О.В. Особливості прояву основних потреб особистості в інтервалі 17-19 років і їх зв'язок із кризою ідентичності. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. №38 (62). С. 90 – 97.
17. Коваленко О. Г. Специфіка емпатії осіб похилого віку з різним рівнем освіти, умовами проживання та зайнятістю. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 16. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. С. 493 – 503.
18. Кондратенко Л. Розумові здібності дитини : Диференціально-діагностичний довідник психолога школи I ступеня. К.: Главник, 2004. 112 с.
19. Кузовкова М.С. Проблематика утворювання смисложиттєвої активності людей похилого віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. №11 (35). С. 72 – 78.
20. Кутішенко В. П., Ставицька С. О. Психологія розвитку та вікова психологія: практикум: навч. посіб. Київ: Каравела, 2009. 448 с.
21. Кутішенко В. П., Ставицька С. О. Психологічні аспекти кар'єрного зростання жінки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки : збірник наукових праць*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 43(67). С. 93-99.
22. Литвин Л. Розвиваємо волю дитини. *Дошкільне виховання*. 2000. №8. С. 22 – 23.
23. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Стилос, 2006. 543 с.
24. Олексенко С.В. Вплив моторної активності на мовленнєвий розвиток немовлят. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. Київ: ГНОЗІС, 2004, т.VI, в. 5. С.212 - 220.
25. Пенські В.М. Теоретичні засади дослідження моральної свідомості в підлітковому та юнацькому віці. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. №11 (35). С. 100 – 105.
26. Піроженко Т. Психічний розвиток дитини дошкільного віку. Запоріжжя 2003. 168 с.

27. Поторій Я.І. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. №2. С. 36 –39.
28. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. Київ: Каравела, 2011. 328с.
29. Савченко К.В. Мотивація навчання молодших школярів з початковим рівнем навчальних досягнень. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. Київ: ГНОЗІС, 2003, т.V, ч. 3. С.276 – 282.
30. Савченко К.В. Цілеспрямованість молодших школярів із різними рівнями навчальних досягнень. *Актуальні проблеми психології*. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. Київ: Логос, 2007, т. 7, вип. 10. С. 352 – 362.

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29700/1/V_Polishchuk_WPP_IL.pdf
3. Савчин М.В. Вікова психологія. URL: <https://textbook.com.ua/psihologiya/1473452492>
4. Ушакова І.М. Курс лекцій з психології розвитку. URL: <http://academy.apbu.edu.ua/e-books/006/pb.htm>